

NA OKRAJ RUKOPISU PULKAVOVY KRONIKY V NÁRODNÍM ARCHIVU V PRAZE

MARTINA ŠUMOVÁ – PAVEL BRODSKÝ

V pražském Národním archivu je uložen celkem známý exemplář České kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína, obsahující ovšem rovněž její pokračování,¹ dovedené až k době panování Ferdinanda I.² Rukopis je frekventován v odborné literatuře již dlouhou dobu a zdálo by se, že jeho popis a zhodnocení nepřináší žádné problémy.³ Pergamenový rukopis, nesporně české provenience, psaný česky kaligrafickou novogotickou minuskulou, přičemž se uplatňuje i kaligrafická novogotická polokurzíva, čítá 117 folií o rozměrech 367 x 268 mm.

O jeho původu máme dobré informace.⁴ Nechal si jej opsat, z nám dnes blíže neznámé předlohy, roku 1607 Karel z Münsterberka a věnoval jej pak svému švagru Adamovi z Valdštejna. O těchto skutečnostech nás informuje samotný rukopis. Na fol. 1r můžeme číst zápisy: *Diese Behmische Chronica haben wir Carll Hertzog zue Münsterberg In Schlesien zur Oltzen, Graue zue Glatz Auß einem altten Original so wir aus Weilland Hertzog Carlln des Elttern vnsers geliebten herrn Großvatern seeligen Verlassenschafft vberkomben mit fleiß abschreiben lassen vnd aus besonderer freundschaft dem Wohlgebohrnen Herrn vnserm besondern lieben freunt vnd Schwagern Herrn Adamen dem Jüngern Herrn von Wallenstain auf*

- 1 Jedná se o rukopis „Kronika (ev. Česká kronika) Přibíka Pulkavy z Radenína s navazujícími výpisky z kroniky Beneše z Hořovic a text -N- Starých letopisů českých“.
- 2 Národní archiv (NA), fond Česká dvorská kancelář (ČDK), inv. č. 2452, kn. 149.
- 3 Tadra, Ferdinand: „Žaltář Poděbradský“ a „Kronika česká“, rukopisy bývalé knihovny Olešnické. Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filos. – histor. – filologická. Roč. 1886, s. 142–157; Stejskal, Karel: Neznámé obrazy českých pověstí. Věda a technika mládeži 44, 1990, č. 4, s. 54–55; Brodský, Pavel – Hradilová, Marta – Petr, Stanislav – Tošnerová, Marie: Průvodce po rukopisných fondech v České republice II. Rukopisné fondy archivů v České republice. Praha 1998, s. 160; Brodský, Pavel: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách. Praha 2004, s. 77; Gottfried, Libor: Rukopis Pulkavovy kroniky z Národního archivu. In: Doba vlády Karla IV. a jeho rodiny v archivních dokumentech. Praha 2006, s. 57–60; Brodský, P.: Krása českých iluminovaných rukopisů. Praha 2012, obr. 330, 342–343.
- 4 Emler, Josef – Gebauer, Jan: Pulkavova kronika česká In: *Fontes rerum Bohemicarum* 5. Praha 1893, s. XVII–XVIII.

Hradegk, Cobositz vnd Timokhür Röm[ischer] Kay[serlicher] May[estät]t Rhatt, Cammerern vndt Obristem Stallmeister auch des Khünigs in Behemb Hoffmarschalekh zue gutten gedechtnüs verehrett den Dreißigisten Nouembr Anno 1607. 1607 G.I.M.T. Carll hertzogk zu Münsterbergk manu propria. 1607 G.W.D.B. Elisabeth Magdalena hertzogin zu Münsterberg Geborne hertzogin zur lignitz und brieg manu propria. Na fol. 2r se pak objevuje dedikace: *Oswyczenemu Knyžety a panu panu Gindrzychowy z Bozy Mylosty Knyžety Münsterberskýmu w Slezii Olessnyczkymu a Hrabiety Glaczkýmu.* Později byl rukopis uložen v Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni pod signaturou *W 105*,⁵ odkud jej roku 1923 pro Československou republiku získal historik a pozdější ministr zahraničí Kamil Krofta.

Proti těmto v podstatě nezpochybnitelným svědectvím (i když jsme si vědomi toho, že na kolofony a zápisy v rukopisech se stoprocentně spolehnout nelze) se vymezil Karel Stejskal.⁶ Vyšel z poznání, publikovaného již Tadrů,⁷ že rukopis má svůj pendant v exempláři stejného obsahu (a prakticky stejných rozměrů), uloženém v Saské zemské a univerzitní knihovně v Drážďanech; jeho vznik lze rovněž spojit s knížaty münsterberskými.⁸ Na základě na první pohled zřejmé paralelity obou rukopisů však Stejskal dospěl k odlišnému názoru než Tadrů,⁹ a sice že datace pražského rukopisu je irelevantní; citovaný zápis má podle něj představovat pouze pozdější přípisek, nevypovídající nic o samotném rukopisu a jeho původu. Stejskal z toho vyvodil, že oba byly iluminovány týmhž iluminátorem, přičemž datace pražského rukopisu je druhotná, takže platná je pro oba rukopisy datace drážďanského, která jeho vznik klade do roku 1527 (toto datum zatím nebylo zpochybněno). Při té příležitosti odmítl názor Tadrův, že pražský rukopis je kopií drážďanského.¹⁰

Třetí Tadrů zmiňovaný rukopis je krakovský, uložený v Jagellonské knihovně; i on je doveden až na počátek vlády Ferdinanda I. a také byl vytvořen na objednávku knížat münsterberských.¹¹ Tento pergamenový rukopis je počtem folií

5 Edler von Böhm, Constantin: Die Handschriften des kaiserlichen und königlichen Haus-, Hof- und Staats-Archivs. Wien 1873, s. 77, č. 192.

6 Stejskal, K.: Neznámé obrazy českých pověstí. Věda a technika mádeži 44, 1990, č. 4, s. 54–55.

7 Tadrů, F.: „Žaltář Poděbradský“ a „Kronika česká“, s. 149–157.

8 Dresden, Sächsische Landes- und Universitätsbibliothek, Mscr. Dresd. k. 1.

9 Tadrů totiž v dodatku ke článku píše: „Když již zpráva tato vytištěna byla, zapůjčena mi do Prahy „Kronika Česká“ nyní Krakovská nahoře dotčená; mohu tedy jen krátkou zprávu o ní podati. Domněnka má, že rukopis nyní Drážďanský jest původní sepsání kroniky naší, dle něhož zhotoveny později oba nahoře uvedené přepisy t. nynější Krakovský a Vídeňský (pozn. autorů: dnes NA, ČDK, kn. 149), se potvrdila.“ Srovnej Tadrů, F.: „Žaltář Poděbradský“ a „Kronika česká“, s. 156.

10 Stejskal, K.: Neznámé obrazy českých pověstí, s. 54–55; Tadrů, F.: „Žaltář Poděbradský“ a „Kronika česká“, s. 149–157.

11 Kraków, Biblioteka Jagiellońska, cod. 441. O něm více: Jireček, Josef: Zpráva o rukopise nyní

(118 folií) srovnatelný s pražským i drážďanským. Nicméně má rozdílné rozměry 473x334 mm a je psán kaligrafickou novogotickou polokurzívou. Datace zachovaná v iluminaci na fol. 110v klade jeho vznik do roku 1531.

Při bližším pohledu na všechny tři rukopisy je patrné, že nejmladším je opravdu rukopis krakovský, a to nejen na základě analýzy iluminací, ale též rozbořením písma. Zatímco krakovský rukopis je pouze řemeslnou prací jiného iluminátora, slohově odpovídající přechodu od pozdní gotiky k renesanci a manýrismu¹² (proto se zde nebudeme nadále zabývat jeho podrobným rozbořením), při detailním studiu obou originálů rukopisů pražského a drážďanského se však vkrádají pochybnosti o správnosti Stejskalova tvrzení, kterým klade vznik pražského rukopisu do stejné doby s drážďanským. Podobnost obou je skutečně detailní, ale jde opravdu o práci téhož malíře? Máme samozřejmě zkušenosti se situací, kdy jeden iluminátor vytvářel tatiž ikonografická a v důsledku toho i kompoziční schémata pro několik rukopisů (jde především o utrakvistické liturgické zpěvníky) pro různá města. I při stejném základním kompozičním rozvrhu se tam často objevují individuální odchylky svědčící, že jde vždy a za všech okolností o originální řešení, o „variaci na dané téma“. To ovšem neplatí v případě Pulkavovy kroniky. Zde jde o zcela totožná řešení; odchylky, pokud je vůbec můžeme pozorovat, se projevují v naprostých detailech (nepatrně rozdílná krajina za okny zobrazovaných interiérů, nepatrně rozdílné zobrazení detailů kostýmů postav). To nás vede k přesvědčení, že nejde o dva exempláře z jedné ruky a jedné doby, ale že pražský rukopis je skutečně kopií, velmi přesnou, rukopisu drážďanského (nebo jiného?).

Něco nám může napovědět i ikonografie. Oba rukopisy jsou po této stránce prakticky totožné. S jednou výjimkou. Drážďanský (tedy starší) exemplář je chudší. Vysvětlení je zcela prosté. Tento rukopis byl drasticky poničen vyřezáním řady folií, což zaznamenal již Tadra.¹³ Pražský rukopis obsahuje tato vyobrazení:

Krakovském starých letopisů českých. Památky archeologické 3, 1859, s. 237; Wisłocki, Władysław: Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego I–II. Kraków 1877–1881, s. 145, č. 441; Müller, Josef: O rukopisech kroniky Přibíka z Radenína příjímaj Pulkavy zvláště pak o rukopisu krakovském. Praha 1887; Chytil, Karel: Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského. Praha 1896, s. 56; Ameisenowa, Zofia: Les principaux manuscrits à peintures de la Bibliothèque Jagellonienne à Cracovie. Bulletin de la Société Française de Reproductions de manuscrits à peintures 17, 1933, s. 68–72; též: Rękopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellońskiej. Wrocław 1958, s. 103–106; Drobná, Zorošlava: (Recenze) Zofia Ameisenowa, Rękopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellońskiej. Umění 9, 1961, s. 425–429; Stejskal, K.: Neznámé obrazy českých pověstí. Věda a technika mládeži 44, 1990, č. 4, s. 54–55; Brodský, P.: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách, s. 77.

12 Brodský, P.: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách, s. 77

13 Tadra, F.: „Žaltář Poděbradský“ a „Kronika česká“, s. 150 píše: „Z předu i zadu vytrháno po několika listech, tak že jich celkem jest 97; i vnitř nebylo kroniky ušetřeno, na listě 41 vyřezán jest obraz, mezi listem 94–95 vyřezán jest celý list. Na zachovaných listech nalézá se 17 obrazů

5r: Krok, Libušin soud, 6r: Přemysl Oráč, 7r: Vlasta s dívkami, 8v: Ctirad, 9v: Nezamysl, 11v: Bořivoj I., 12r: Svatopluk, 13r: Vratislav I., 13v: Sv. Václav, 15v: Boleslav II., 17r: Boleslav III., 20r: Břetislav I., 22v: Spytihněv II., 23v: Vratislav II., 25r: Vratislav II. jako král, 28r: Konrád I. Brněnský, 30r: Bořivoj II., 33v: Konrád Ota, 37r: Soběslav I., 39r: Vladislav II., 54r: Přemysl Otakar I., 56r: Václav I., 65r: Václav II., 68r: Jindřich Korutanský, 74r: Karel IV., 78v: Václav IV., 98v: Albrecht Habsburský, 105r: Ladislav Pohrobek, 109r: Jiří z Poděbrad, 111v: Fridrich III., 115v: Vladislav Jagellonský, 116r: Ludvík Jagellonský, 116v: Ferdinand I. V drážďanském se pak objevují následující iluminace: 2r: Boleslav III., 5r: Břetislav I., 7v: Spytihněv II., 8v: Vratislav II., 10r: Vratislav II. jako král, 13r: Konrád I. Brněnský, 15r: Bořivoj II., 18v: Konrád Ota, 22r: Soběslav I., 24r: Vladislav II., 39r: Přemysl Otakar I., 50r: Václav II., 53r: Jindřich Korutanský, 59r: Karel IV., 63v: Václav IV., 83v: Albrecht Habsburský, 93r: Jiří z Poděbrad.

Je tedy zřejmé, že v drážďanském exempláři řada vyobrazení, zřejmě 15 folií na počátku, chybí, konkrétně jde o vyobrazení Kroka, Libušina soudu, Přemysla Oráče, Vlasty s dívkami, Ctirada, Nezamysla, Bořivoje I., Svatopluka, Vratislava I., sv. Václava a Boleslava II. Foliace následujících vyobrazení se pak shoduje při odpočtu zmíněných 15 folií. Dále v drážďanském rukopisu chybí vyobrazení Václava I., kde ovšem miniatura byla vyříznuta, a Ladislava Pohrobka, kde patrně chybí celé folio; následující rozdíl ve foliaci je pak již 16 folií. A konec drážďanského rukopisu, nejméně 7 folií, opět chybí. Poslední je zde vyobrazen Jiří z Poděbrad; oproti pražskému rukopisu zde nejsou Fridrich III., Vladislav Jagellonský, Ludvík Jagellonský a Ferdinand I. Současný stav dochování drážďanského rukopisu tak prakticky odpovídá stavu, ve kterém ho měl možnost zkoumat v roce 1886 i Ferdinand Tadra.

Ale vraťme se k rozdílům, ty jsou na první pohled patrné v ornamentice. Drážďanský rukopis téměř žádnou ornamentiku neobsahuje. Oproti tomu v pražském exempláři se objevuje v bordurách na fol. 2r–4r, kde je doprovázena i droletickými motivy (jelen, opice). Nicméně musíme vzít v potaz, že drážďanský rukopis byl postižen již výše zmíněným vyřezáním folií na počátku rukopisu, čímž je možné vysvětlit absenci ornamentiky; ta se patrně původně nevyskytovala jinde než na úvodních foliích; několik ornamentálních inicialek počínaje fol. 59r je druhotnou záležitostí. Bordurová výzdoba pražského rukopisu se, ve shodě se Stejskalovým názorem, jeví jako značně vysoké úrovně; jde o velmi dobrou kopii pozdně středověké ornamentiky, jejíž podstatu iluminátor plně pochopil. Ornamentika odpovídá nejspíše slohovému stupni konce 15. století či samotného počátku století následujícího; příkladem může být dílo iluminátora Matouše. Droletické figury mají nejlépe k dílu Janíčka Zmílelého z Písku.

---

knížat a králů českých dosti pěkně provedených, ale sobě velmi podobných.“

Figurální výjevy obou rukopisů jsou umístěny do zdobených, ale plošně podaných renesančních arkád v pravouhlých rámech. Prostředí je sotva naznačeno trůny, částmi interiérů apod., průhledy do krajiny jsou mělké, prostorová hloubka se neuplatňuje. Lidská postava je schematická, obličejová typika opakuje víceméně jediný mužský typ, stereotypní jsou i gesta a kostýmy. Je podána dosti plošně, tělesné tvary jsou jen málo znatelné pod ornamentálně pojatou, ale jednoduchou draperií, při jejímž traktování se uplatňují mělké záhyby. Postoje jsou nejisté; zobrazení prozrazuje nedostatečnou znalost anatomie. Kvalita figurální výzdoby je sotva průměrné úrovně, nelze jí však upřít půvab lidové naivity.¹⁴

Drážďanský rukopis je datován na vazbě rokem 1527, přičemž je zde uvedeno, že kronika byla dovedena až k Ferdinandu I. Nápis na přední desce jsou tohoto znění: *KRONIKA CZECHV OD POZATKV YASYKV CZESKE YAK GEST ZEMY CZESKV OSADYL CZECH S BIATCZYMY (sic!) SWYMY AZ DO KRALE FERDYNANDA. ANNO 1527. MONTAG NACH ANDREAE C M.* Nápis byly doposud pokládány za rozhodující pro dataci celého rukopisu a podle Stejskala tím pádem i pražského.¹⁵

Tyto názory nicméně nevzaly v potaz, že vazba drážďanského rukopisu nemusí být původní, jak dokazují mj. oříznuté bordury – při převazbě nebo už při samotné prvotní vazbě? Datace 1527 se tedy týká vazby a má jen omezenou vypovídací hodnotu, co se týče samotného rukopisu. V této souvislosti je proto ne zcela průkazný i tamější údaj o Ferdinandu I.; ve skutečnosti nevíme, kam až byla kronika původně dovedena a zda nedochovaná pasáž o Ferdinandu I. nebyla jen pozdějším doplňkem. Drážďanský rukopis by totiž mohl pocházet ze starší doby, než je rok 1527. Velmi kaligrafická bastarda – jež je ovšem prací nejméně dvou písarských rukou; dodatky k vlastní Pulkavovově kronice pocházejí od jiného, slohově mladšího písaře – stejně jako nitkové lavírované písarské iniciálky, ukazují ještě na 15. století, i když si je lze představit i v první čtvrtině století 16. Na konec 15. století koneckonců odkazuje i výzdoba, především mírné ohlasy zalamaných záhybů draperií, stejně jako protáhlé prohlubně mezi monochromními akanty v dřících iniciál. Arkády, pod nimiž jsou postavy panovníků umístěny, jsou již plně renesanční, což by opět ukazovalo spíše již na století 16., i když ani za vlády Vladislava Jagellonského na konci století předchozího nejsou zcela nepředstavitelné.

Nelze tedy zcela vyloučit myšlenku, že u drážďanského rukopisu bude třeba posunout jeho vznik na konec 15. století, patrně do jeho posledního desetiletí, v krajním případě na samotný počátek století 16.; datum 1527 by v takovémto případě bylo datem *ante quem*. Tím by se ovšem ztrácela jakákoliv chronologická

14 Stejskal, K.: Neznámé obrazy českých pověstí, s. 54–55.

15 Tamtéž.

opora i pro pražský rukopis. V každém případě je ale zřejmé, že Stejskalův názor bude třeba opustit. Nejde o dva téměř totožné rukopisy z jedné ruky, byť opravdu mimořádné shody mohou na první pohled mást. Ve skutečnosti jde v případě pražského rukopisu o velmi pečlivou, zdařilou a věrnou kopii staršího rukopisu (drážďanského, nebo byla ještě nějaká jiná společná předloha?), což je koneckonců ve výše citovaném zápise výslovně řečeno. Kopii natolik věrnou, že v plné míře reprodukovala styl předlohy a programově negovala slohový názor své doby. S výjimkou písma, které ukazuje na počátek 17. století. A o kopii svědčí i poněkud, i když jen velmi mírně, hrubší provedení maleb. Přípisek z roku 1607 v pražském rukopise, který Stejskal považoval za pozdější, můžeme ve světle detailního zkoumání obou rukopisů považovat za jeho skutečnou dataci.

Tato studie vznikla v rámci grantového projektu Grantové agentury České republiky č. 19-00611S, Iluminované rukopisy v českých muzeích.

Am Rande der Pulkava-Chronik in dem Nationalarchiv in Prag

Im Prager Nationalarchiv wird ein bekanntes Exemplar der Přebík Pulkava von Radenín – Chronik, das im Jahre 1607 der Karl von Münsterberg abschreiben ließ, aufbewahrt. Der Karel Stejskal machte jedoch darauf aufmerksam, daß die Handschrift ein Pendant in einem Exemplar in der Sächsischen Landes- und Universitätsbibliothek in Dresden hat. Er kam zu der Meinung, daß die Niederschrift über die Provenienz in der Prager Handschrift eine spätere Glosse darstellen soll. Er deduzierte daraus, daß beide Handschriften von demselben Illuminator illuminiert wurden, sodaß für sie beide die Datation von der Dresdner Handschrift, die ihre Entstehung in das Jahr 1527 stellt, gültig ist. Bei einem Detailstudium wird jedoch evident, daß es sich nicht um zwei Exemplare aus derselben Hand handelt.

Die Einbandinschriften der Dresdner Handschrift waren bisher für die Datation der ganzen, und dem Stejskal nach beziehungsweise auch der Prager Handschrift, als ausschlaggebend betrachtet. Dennoch nahmen diese Anschauungen nicht in Kauf, daß der Einband nicht originell sein muß, wie es außer anderem die abgerändelte Borduren beweisen. Es ist daher nicht möglich den Gedanken, daß bei der Dresdner Handschrift ihre Entstehung aufs Ende des 15. Jahrhundert zu verschieben nötig sein wird, auszuschliessen.

Jedenfalls jedoch wird es nötig die Stejskals Anschauung zu verlassen. Es handelt sich nicht um zwei fast identische Handschriften von derselben Hand, bei der Prager Handschrift handelt es sich um eine gelungele und getreue Kopie der älteren Handschrift. Die Anmerkung aus dem Jahre 1607 können wir in der Licht einer detaillierten Untersuchung für eine faktische Datierung halten.

To the Pulkava's Chronicle Manuscript in the National Archives in Prague

A known copy of the Chronicle by Přebík Pulkava of Radenín is deposited in the National Archives in Prague. Karel of Münsterberk had it made in the year 1607. But Karel Stejskal informed that the manuscript had got its pendant in the copy held by the Saxonian Land and University Library in Dresden. He came to the conclusion that the record about the provenance written in the Prague manuscript had to be a later addition. He deduced that both manuscripts were illuminated by the same illuminator so then dating of the Dresden manuscript is valid for both and thus puts its origins to the year 1527. But from the detailed study it is obvious that these manuscripts were not done by the "same hand". The inscriptions on the binding of the Dresden manuscript have been considered important so far for dating the whole manuscript and, so according to Stejskal, also for the Prague one. These opinions have not taken into consideration that the bookbinding need not be original, as it is proved e. g. from cut-off bordures. It might be that the origins of the Dresden manuscript should be placed to the end of 15th century. In any case Stejskal's opinion will have to be abandoned. These are not two almost identical manuscripts from "one

hand”, in the Prague case it is a successful and close copy of an older manuscript. After the detailed examination, we can consider the additional text from 1607 to be the actual dating.